

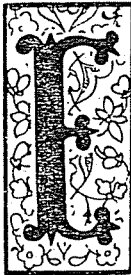
İslâm ve Milliyetçilik

YAZAN : ŞEYHÜLİSLÂM M. SABRİ

«Bu makale, merhum Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi'nin, Haşim Nahit Beyin «Necat ve İtilâ Yolları» adlı eserine yazdığı «Dini Müceddidler» adlı yakında Sebil Yaynevi tarafından basılacak olan eserinden alınmıştır. 1922 yılında yurt dışında ikamete mecbur bırakılan Mustafa Sabri Efendi, hayatını İslâm dışı fikirlerle mücadelede vakfetmiş İmparatorluk bereketi olan bir İslâm büyüğüdür. Türkiye'de ilk defa neşredilen bu makalesinde Mustafa Sabri Efendi, zamanında yeni çıkan manevi değerlere önem vermeyen ırkçı-milliyetçi akımın mümessili olan Haşim Nahit Beyin fikirlerine ikna edici cevaplar veriyor.

Bu makaleyi, üzerinde düşünülmesi gereken bir noktaya ışık tuttuğu için neşrediyoruz.»

İSLÂM MEDENİYETİ

sası en yüksek akli delillere dayanan dinin emir ve yasakları gibi hükümleri de insanlığın saadet ve selâmeti namına beyan ve izahı mümkün olmayan hüküm ve hakikatleri ihtiva eder. İnsanların bu derece esaslı ve faydalı bir bağ ile birbirine bağlanmaları hiç şüphe yok ki, milliyet bağı ile bağlanmalarının üstünde tutulmaya lâyıktır. Çünkü milliyet, insanın çalışma ve iradesi ile elde edebileceği bir meziyet olmadı halde diyanet çalışmakla elde edilen bir fazilettir. Binaenaleyh hiçbir kimsenin milliyeti ile iftihara hakkı yoktur. Ve bu iftihar her millet hakkında cereyan edebilmek üzere «kendi milleti olması» gibi tam mânasıyla inđi bir delile dayanır. Bazı milliyetçilerin dayandığı hakiki tercih deliller ise hususî bir takım vasıf ve meziyetlerden ibaret olduğu

cihletle her milletin ayrı ayrı yüzüne gülen külli milliyet kâidesine fayda vermeyeceği gibi zikredilen vasıfların ekserisi milliyetle münasebeti olmayan, çalışmakla elde edilen ahlâki faziletlerden ibarettir.

Milliyeti şeref ve övünme üzerine bina edecek olursak, bütün milletleri tatmin için her milletin diğerlerine üstün olması gibi bir mantıki imkânsızlığa imkân vermiş veyahut milliyetlerin birbirinden farklı derecelere taksimini kabul ederek aşağı derecede olanların milliyetlerini değiştirmek gibi mümkün olmayan ve milliyet esasına zıt olan bir fikre sevk etmiş oluruz.

En doğrusu milliyetin şerefi ile iftiharını bu bağlılığa kuvvet ve revaç vermek maksadıyla politikacılar tarafından uydurulmuş şeylerdir. (1). Politikacılar ki, insanları çeşit ve şahsiyetlerine göre menfaat ve şeref vaadiyle ikna ve tahrik veyahut bir tehlike düşüncesiyle sakındırabilmek sanatını takip ederek insanların ihtiyarı olmayan hareketlerine ait olan mizacını doktorlar nasıl bilirlerse, bunlar da halkın hareket ve tradesine ait mizacını kollamak suretiyle bir nevi insan sarraflığı, insan ticareti yapan adamlardır.

Milliyetin iki noktada ehemmiyetini inkâr etmek kabil değildir. Birincisi insanı tabii ve samimiyetli bir hayat geçirebilmek için milletdaşları arasında bulunmaya muhtaçtır. Muşarefette lâzım olan ruhi yakınlığın aynı millet fertleri arasında cereyanından daha tabii bir şey olamaz. İkincisi de fertler hukuk ve varlıklarını korumak için kitleye dayanmak ihtiyacındadırlar. O kitle ise içtimai bölümlerin en tabiisine uygun olmak üzere insanın kendi milletidir.

Fakat biz bu iki önemli noktayı biraz tetkik edeceğiz: Şayet milliyette din dahilse bu incelemeden sarf-ı nazar edebiliriz. Lâkin **Haşım Nahit Bey** din ve milliyet bağlarını birbirine karşılık olarak zikretmiş olduğu için biz de bahsin ilkinden beri bu mukayese üzerine incelemelerimizi yürütüyoruz. Evet aynı millet fertleri arasında yakınlık daha kolaylıkla kurulur ki, bu yakınlık tabii olmakla beraber haiz olduğu kıymet en çok iptidai insanlar arasında vardır. Yükselmiş insanlar ise tabii bir yakınlıktan çok, fikri ve zamanla kazanılmış yakınlıklara önem verirler. Daha doğrusu bu ikinci birleştirici taraf onlar için ilk tabiatın daha sağlam ikinci bir tabiat olur. Bahusus lisan meselesi bertaraf edildikten sonra milliyetin yakınlık noktasından kıymeti pek çok azalır. Zevce ve zevce yakınlığa kadar önemi olmasın. Halbuki münevver bir İstanbul genci yüksek bir cinsi olmayan bir kimse ile evlenmeyi daima hatırına getirdiği halde Anadolu Köylerinden getirilecek bir Türk kıızı ile evlenmeyi hiç hatırına getirmez. Erkeği kadın ve kadını erkek yerinde farzederek hatfa hiç de alafranga olmayan orta bir aile terbiyesiyle yetişmiş İstanbullu bir hanım kızın köylü Hasan Dayı'nın köyünden dışarı çıkmamış bulunan oğlu Memiş'le evlenmesi ise o hanım kızla beraber hiçbir kimsenin aklına sığmaz. Bizdeki Türk Ocaklarının yalancı iddialarına bakmayınız. Aşk ve muhabbetle yanıp yakıldıkları köylü Türk'ünü evlenmeye denk olarak kabul etmek şöyle dursun uzun müddet muşaref için mizaçlarına denk olarak bile kabul etmezler. Ve buna karşılık Türk'e hiç münasebeti olmayan ecnebilerle bilfiil ve son derece haz ile oturur. Kalkar ve beraber yaşarlar.

Bunlar hep tahsil ve terbiye gibi fikre istinad eden yüksek münasebetlerin asli münasebetlere üstünlük eserlerindedir.

«Kültür ve ahlâklar birbirine yaklaştıklarında
«Arapla Acem arasında mesafe aradan kalkar»

Her millettten aynı ilim meslekine mensup olan zatların bir arada mesut bir hayat geçirebilmeleri gibi din birliğinde bir ilim, bir inanç ve bir kanaat ortaklığı halinde kuvvet ve kıymetini fikirden alan bir yüksek münasebet lâzımdır. Ahlâk yakınlığı da kavmiyet yakınlığının nisbet kabul etmez derecede

(1) Evet dünyanın henüz medenileşmeyen yerlerinde kavmiyet ve milliyet hakikaten samimi velâkin iptidai bir fikir halinde hüküm sürmektedir. Medeni memleketlere gelince, daha evvel de arz ettiğim veçhile bu gibi şeyler oralarda münevverlerin maksadına alet yapmak istediği halkı tahrik için, yani aldatmak için icat etmişlerdir. Ve bu şeylere samimiyetle kapılan ve bağlanan yine bu memleketlerin halkıdır. Münevverlerin kendi aralarında buna inanması ve sadakatle bağlı olması ise dinsizlerin ahlâka sadakati kadar yalan veyahut o derece bir ahmaklık olmadığını hiç bir kimse temin edemez.

üstünde bir kıymeti ihtiva eder. Meselâ faziletsiz ve insaniyetsiz bir milletde nispetle medeni ve yüksek seciyeli bir yabancı elbette daha çok câziptir.

«İnsandan kötü hasletler uzaklaştığı zaman
«Onun kavmi aşağıda olsa o insan âlicenaptır»

Bazı milletlerin ırkların seciyelerinden, bozulmamış kanından büyük bir önemle bahseden ırkçılara tesadüf edersiniz. Halbuki bunlar bence hep terbiye meselesidir. Kanın bozulması veyahut bozulmaması ise tababete ait bir mesele haricinde muhakeme edilemez. Besinlerden meydana gelen kanın insanlarda ruhi şahsiyet âmili veyahut ahlâkın, doğurandan doğana intikal vasıtası olduğuna hiç kail değilim. Aynı babanın iki evlâdı iyilik ve kötülükçe büyük bir fark müşahade olunabilmesi kan verasetinin maneviyat ile münasebet derecesini izah etmektedir. İrkların başkalarıyla karışmasıyla seciyelerini kaybederek ve başkalarının seciyesini de kazanmayarak seciyesiz kalacağına da inanmam. Her milletin an'âne ve seciyelerinde karışıklık ve tereddüd vardır. Zaten muhitinin haricinden mevcudiyetini hissetmek derecesinde iptidâliğin üstüne çıkan milletlerde tesalübe (ırk karışıklığına) maruz olmayan yok gibidir. Çünkü gerek dünya ve gerek insanlar şimdiki halini bulmadan evvel kimbilir ne kadar değişmeler geçirmiştir.

Tesanüt ve beraberlik ihtiyacından ibaret olan ikinci önemli noktaya gelim: Fertlerin yalnız başına elde edemeyeceği haklarını muhafaza ve müdafaa hususunda diğeri ile bir birlik olmak ihtiyacını duyması insanî ve belki medenî ihtiyaçların en önemlisini teşkil eder. Fakat bu tesanütte de iki tarafın birbirinden ümit edebileceği yardım ve fedakârlığın azamî haddi olan can fedasına kadar icabında göze aldırılmak lâzımdır. Şu halde insanın dîni uğrunda mı, yoksa milleti uğrunda mı hayatını tehlikeye koyması daha mümkün veyahut daha makul olduğunu tetkik edelim:

İrkçuların millî gaye uğrunda hayatı hakir görme ders ve hissini telkine çalıştıkları ve bazı kere fiilen muvaffak oldukları malumdür. Fakat herhangi bir sebebin his halinde fikir ve mantıka istinadı lâzım olmasa da gerek hissiyatın kuruluşu ve gerek nihayete kadar devamı için evvel emirde fikre istinat etmesi lâzım gelir. İrkçular, halkı düşünmeğe vakit bırakmıyarak ve daima çosturarak ölüme sevk edebilecekler mi? Evet herkeste meydana gelmesi pek çok melhuz olan aşağıdaki mütaaları susturabilmek için cahiliyet hamiyeti tabirine hakıyla layık olan ırkî çışkunluktan başka ırkçuların elinde bir kuvvet var mıdır?

1 — Millet için ölmek hissi müşterek olmalıdır. O kadar müşterek ki, bir kısmının ölmesi ve bir kısmının kalması adeta haksızlık sayılabilir.

2 — Millet menfaati kendi menfaatım için lâzım... Kendimi o yolda feda edersem, kökü dala feda etmiş olurum.

3 — Ben, her şeyden evvel kendim içinim.. Nefsime başkası için feda edemem. Bu hali bencillikle tefsir ederseniz, bu bencilliği kendime ait hiçbir menfaat bulunmayacağı yerde başkası için nefsimi fedaı kabul etmekdeki şaşkınlığa tercih ederim. Öyle bir fedakârlık nam almak için ise âhret mükâfatına benzediği cihetle ilelebet mahvolup giden insanı bilmem ne suretle teselli ve hoşnud edecek kadar payidar bir nam kazanmak binde, yüz binde bir adama nasip olmaz. Milyonlardan müteşekkil bir ordunun içinde milliyeti uğrunda hayatını feda eden bir kısım neferlerin hangi parçası hangi dağda veya hangi dereye kaldığını kimse bilmediği gibi milletin kalbindeki şahsî varlıkları da yok olmuş kadar seçilmez bir haldedir. Acaba bu adamlar kemali hamiyetlerinden canları ile beraber namlarını da mı feda etmişlerdir? En doğrusu bunlar takdire değer olmakdan çok, kendileri hesabına acınmaya lâyık birer ziyandan ibarettir.

4 — Millet için yaptığım fedakârlık takdir olunmaz da garazkâr kimselerin garazı ile bir de kötü nazar altında ezilirsem, hakkını, mükâfatımı ne ile telâfi edeceğim? Din için, Allah için fedakârlık edersem başkalarının kadirşinaslığına önem vermiyebilirim.

İrkçılıkta cansiperane bir fedakârlık kuvveti temin edebilmek için fikri ve mantiki sebeb ve esaslar mevcut olmadığı gibi şursuz hissiyata müstenid olarak mevcut olan fedakârlık da karşılığını hakkiyle alamaz. Hele bizde vazifeleri yalnız halkı sevk etmekden ibaret olan münevverler kat'iyen onlar için can feda etmezler. Ve esasen onlarla candan ve samimî hiçbir bağılıkları yoktur. Halka gelince, kendi aralarında hakiki bir bağ bulunmakla beraber onlar da birbiri için can fedâ edecek halde değillerdir. Ve şayet bu derecede bir fedakârlık gösterirler-

se onu kendileri için hiç de fedakârlık olmayan münevverlerin sevkiyle gösterirler.

Şu noktayı da arz ederim ki, son zamanlarda Avrupa hayranlığını kendilerine meslek edinerek oralarda kabule mazhar olan her fikri, her mesleki saf hakikat ve hikmet telâkki eden münevverlerimizde milliyet hissi ve hevesi de yine taklid sevki ile hasıl olmuştur. Vakıa milliyet fikri ve hissi insanlarda daha eskidir. Hatta iptidaliğe delâlet edecek derecede eskidir. İnsanlar hayvanlara karşı imtiyaz sebebi olan akıl ve muhakemelerinin sevki ile kabul ettikleri meslek ve mezhep bağlarına ırk bağından çok ehemmiyet vererek gitgide iptidailikten uzaklaşmış iken son asırlarda yine milliyet hissini revaç bulması ile gericilik hareketlerine biz de bu defa taklitçi olarak iştirak ediyoruz. Milliyet cereyanını şahsî nüfuz ve menfaat temini maksadına âlet ve perde yapan siyasi ticaret şirketleri haricinde saf vicdan ile bizde bu mesleki takip edenlerin taklidden başka sağlam istinadgâhları olmadığını söylemek istiyorum. En bulaşıcı hastalıklarımızdan birini gösteren bu halin garip görünmeye değer olmak üzere bazı din âlimlerimize kadar sirayet ettiğine vakıfım. Başlangıcına göre hepsi bir anadan ve bir babadan olan insanların ancak ittika derecelerine göre aralarında fark ve imtiyaz cari olabileceğini ve İslâm'da kavmiyet davası olamayacağını beyan eden:

«Ey insanlar! Gerçekten biz sizi bir erkekden ve bir dişiden yarattık. Ve sizi kabile ve şubelere ayırdık ki, birbiriniz arasında tanışasınız (kültür alışverişi yapasınız) diye Allah katında en şerefli en muttaki olanınızdır.» âyeti kerimesini bile bu davaya şahit olarak telâkki eden acayip zihniyetlere tesadüf ettim. İslâmiyet hissini milliyet hissi ile çatışmayacağını ve her ikisinin birlikte mahfuz ve muhterem olması icabedeceğini söyleyenler de vardı.

Bu fikri Türklük siyaseti bahsinde milli hissiyatımıza son derece hararet ve hareket vermek lüzumunu tavsiye eden münazaracım da ortaya koyar. Halbuki iyi ayrı bir surette görülebilen çeşitli İslâm unsurlarının âkibeti birbiriyle çarpışmak olur ve kısmen olmuştur da. Zaten İslâmiyet dahilinde bulunan çeşitli unsurlara eşit nazarla bakılmamak ve her kes kendi unsurunun gayretini göstermek hissiyle İslâmiyetin çatışmayacağını ben kabul edemem. İslâmiyetin kabul edebileceği düstur şu iki hadisi şerifde gösterilmiştir: «Allah, kıyametde der ki, ey insanlar ben bir neseb seçtim, siz de başka bir neseb seçtiniz. Yani ben Allah'dan her kim fazla korkarsa en muhtereminiz odur dedim. Siz ise falan falanın oğludur, binâenaleyh falan falandan daha faziletlidir, demekden vazgeçmediniz. İşte ben, bu gün mezhebimi yükseltiyor ve sizin mezhebini de kaldırıyorum. Biliniz ki, benim sevdiğim müttakilerden ibaretdir. Ey insanlar! Gerçekten insanlar ancak iki kişidir. Müttaki (Allah katında şerefli mü'min) ve facir (Allah katında muteber olmayan)dır»

Fıkıh kitaplarımızın şer'i nikâhda, muteber olan «kefaet» (denkliklik) meselesini izah ederken ırklar nazarı dikkate alarak hangilerinin hangilerine denk olabileceğinden bahsetmesi ilk bakışta kavmiyet ile milliyet şer'an önemi olduğuna delâlet eder gibi görünmekte ise de hatıra gelen bu sorunun cevabı hazır: Çünkü iki tarafın rızasına bina olunması icab eden nikâh işinde halkın, hak ve batıl her nevi hissiyat ve alışkanlığı nazarı itibara alınır. Ve bundan kavmiyet ve milliyet hissini şer'an makbul ve öğülen birşey olması lâzım gelmez. Sahib-i selâhiyet olanların rızaları alınarak aktolunan nikâhın kavmiyet ve milliyet meselesinden dolayı feshine şer'i kaideler müsait olsaydı o zaman adı geçen itiraza cevap vermek kolay olmazdı.

Milliyet dâvasının bizde taklid fikri ile ileriye sürüldüğünü arzetmiştim. Bu dâvayı biraz daha ciddiyet ve samimiyet ile telâkki edecek olursak, taklid kelimesinin yerine, Avrupa milli tezahürlerinin bizdeki aksülâmel tabirini kullanabiliriz. İkinci tabir üzerine meselenin bizim nazarımızda da ehemmiyet kazanması icab eder. Vakıa bugün Avrupa'da ve belki bütün dünyada her millet kendi tarafına çekip dururken bizim de kendi milletimizi düşünmeğe ve hissetmeğe çalışmamız hayatın en büyük düsturlarından bulunan «mukabele-i bil misil» kaidesince pek tabii ve pek makul bir şey olur. Bugün mademki insan kavimleri, dillerinden çok milliyetlerine önem veriyorlar ve birbirlerinden en çok milliyetleri ile ayrılıyorlar, şu halde mevcudiyetimize düşman olan milletlere karşı bizim de en çok milletimizi muhafaza ve müdafaa etmemiz hem de kendi aramızda daha çok tatabiki kabil olması lâzım gelir. Çünkü bu hareketleri ile düşmanlarımız en çok milliyetimizi körüklemiş olduklarına nazaran bizim de tabii olarak körüklenen tarafımızdan hasıl olacak duygu ile harekete gelmemiz icap eder.